

Rodzina – szkoła – środowisko lokalne jako synergiczna przestrzeń socjalizacji

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest teoretyczne przedstawienie trzech ważnych pedagogicznie przestrzeni socjalizacji dzieci i młodzieży, jakimi są: rodzina, szkoła, środowisko lokalne. Ponadto istotne jest wskazanie na synergiczny charakter oddziaływań wymienionych komponentów/podmiotów jako warunek *sine qua non* prawidłowego przebiegu procesu socjalizacji, traktowanego holistycznie i komplementarnie. Takie ujęcie procesu socjalizacji występuje w teorii środowiskowej (pedagogika społeczna), wskazującej na udział w tym procesie wielu środowisk wychowawczych, które wspólnie powinny tworzyć/modyfikować przestrzeń socjalizacji.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy został sformułowany w postaci następujących pytań: Jak przedstawia się synergia rodziny, szkoły i środowiska lokalnego jako przestrzeni socjalizacji? Jakie jest jej znaczenie w prawidłowym przebiegu procesu socjalizacji dzieci i młodzieży? Zastosowana została metoda analityczna – analiza treściowa literatury dotyczącej socjalizacji i czynników ją warunkujących (ujęcie socjologiczno-pedagogiczne).

PROCES WYWODU: Na wstępie artykułu wyjaśnione zostało pojęcie socjalizacji rozumianej jako przestrzeń społeczna. Następnie scharakteryzowana została rodzina jako rudymenarna przestrzeń socjalizacji (pierwotnej), w dalszej kolejności przedstawiono przestrzeń socjalizacji wtórnej: szkoła, środowisko lokalne. W rozważaniach ujęty został synergiczny aspekt wyróżnionych przestrzeni socjalizacji. Wskazano na jednolitość oddziaływań środowiskowych w prawidłowym przebiegu procesu socjalizacji dzieci i młodzieży.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza dotyczyła trzech ważnych dla dzieci i młodzieży środowisk wychowawczych, tj. rodziny, szkoły, środowiska lokalnego, tworzących wspólną przestrzeń socjalizacji. Wskazała na konieczność współpracy/synergii wymienionych komponentów w prawidłowym przebiegu procesu socjalizacji dzieci i młodzieży.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: O jakości socjalizacji dzieci i młodzieży decyduje przede wszystkim rodzina, w dalszej kolejności szkoła

i środowisko lokalne oraz znajdujące się w nich zasoby. Współpraca wymienionych środowisk/przestrzeni powoduje, iż dopełniają się one, uzupełniają i wzbogacają, tworząc bogatą w treści platformę życia, edukacji, wychowania i socjalizacji. Dlatego też wnioski wynikające z rozważań zawartych w artykule należy skierować do wszystkich uczestników procesu socjalizacji dzieci i młodzieży.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **RODZINA, SZKOŁA, ŚRODOWISKO LOKALNE, SOCJALIZACJA, SYNERGIA**

ABSTRACT

Family – School – Local Environment as a Synergic Space of Socialization

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of this article is the theoretical presentation of three educationally important areas of socialization for children and adolescents: family, school and the local environment. In addition, the indication of the synergic nature of the interactions of the listed components/agents as a *sine qua non* condition of the correct course of the socialization process, treated holistically and complementarily, is a significant objective of the article. Such an approach to the process of socialization is found in the environmental theory (social pedagogy), which indicates that many educational environments contribute to this process, which together should create/modify the space of socialization.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research question was formulated in the form of the following questions: What is synergy of the family, school and the local environment as a socialization area? What is its importance in the proper course of socialization of children and youth? The research method used in the study was an analytical one and consisted of content analysis of literature on socialization and its determinants (sociological and pedagogical approach).

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The concept of socialization, understood as a social space, is explained at the beginning of the article. Then, the family is characterized as a rudimentary space of socialization (primary), followed by spaces of secondary socialization: school and the local environment. The reflections show the synergic aspect of the distinguished spaces of socialization. The uniformity of environmental influences in the proper course of socialization of children and youth is indicated.

RESEARCH RESULTS: The analysis focused on three upbringing environments important for children and young people, i.e. family, school, and the local environment, which all create a common space for socialization. It pointed out the need for cooperation/synergy of these components in the course of proper socialization of children and youth.

CONCLUSION, INNOVATION AND RECOMMENDATIONS: The quality of socialization of children and adolescents is primarily determined by their family, followed by school and the local environment and resources offered by all of them. Cooperation of these environments creates a complementary and enriching environment, constituting a rich platform for life, education, and socialization. Therefore, the conclusions of the article should be addressed to all participants of children's and adolescents' socialization process.

→ **KEYWORDS:** **FAMILY, SCHOOL, LOCAL ENVIRONMENT, SOCIALIZATION, SYNERGY**

Wprowadzenie

Socjalizacja to proces uspołeczniania jednostki, przygotowania jej do różnych ról, które realizować będzie w swoim przyszłym życiu rodzinnym, zawodowym, społecznym, kulturalnym. „Najogólniej można powiedzieć, że socjalizacja jest wpływem społecznym na jednostkę, ale takim, który prowadzi do uzyskania przez nią kompetencji do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym” (Forma, 2012, s. 25). Wpływy, które mogą mieć charakter bezpośredni lub pośredni, mają przede wszystkim modyfikować zachowanie społeczne jednostki. Socjalizacja jest procesem, trwającym przez całe życie, który zmierza do ukształtowania tzw. dojrzałości społecznej i składających się na nią ról społecznych. Takie rozumienie procesu socjalizacji/uspołecznienia określa się jako akulturację (wchodzenie w kulturę) lub też identyfikuje z przystosowaniem społecznym (akomodacją) (Modrzewski i Sipińska, 2006, s. 805).

W naukach społecznych podkreśla się, iż socjalizacja to wpływ społeczny, który prowadzi do określonych (pożądanych społecznie) skutków w osobowości człowieka. Wpływ ten wynika z uznawanych w danym społeczeństwie wartości, norm, wzorów, historii czy tradycji. We wczesnym okresie życia przebiega tzw. socjalizacja pierwotna (pierwsza, podstawowa), którą łączy się głównie z rodziną/rodzicami dziecka. Jest to najważniejszy etap socjalizacji, na którym dziecko w sposób naturalny, spontaniczny przejmuje wzory zachowań reprezentowane przez najbliższe mu osoby: matkę, ojca, rodzeństwo. To w okresie dzieciństwa jednostka przyswaja główne i podstawowe informacje oraz umiejętności potrzebne do sprawnego funkcjonowania jej jako pełnoprawnego członka społeczeństwa. W późniejszym okresie życia zachodzi tzw. socjalizacja wtórna (pozarodzinna) związana z grupą rówieśniczą, szkołą, środowiskiem lokalnym (kultura, ekologia, historia, tradycja, religia) oraz mass mediami.

Zarówno socjalizacja pierwotna, jak i wtórna wiążą się z wchodzeniem jednostki w relacje ze światem społecznym, przejmowaniem wzorów wartościowania i oceniania. To one kształtują osobowość społeczną, czynią człowieka podmiotem zdolnym do społecznego działania (aktywności, partycypacji). W procesie socjalizacji jednostka podlega różnym składnikom kultury symbolicznej i układu społecznego, z którymi się identyfikuje. Najczęściej wymienia się następujące (Modrzewski i Sipińska, 2006, s. 811):

1. Występujące i praktykowane w danej kulturze formy komunikowania się (kulturowe wzory komunikacji i znaczenia – sensy przekazów komunikacyjnych).
2. Różne rodzaje wiedzy praktykowanej, pielęgnowanej, kreowanej i przekazywanej w grupach społecznego uczestnictwa jednostek, a służącej integracji doświadczanego przez nią świata i rozwiązywaniu problemu swojej w nim egzystencji, wszystkie rodzaje pozyskiwanej przez jednostkę wiedzy w tym procesie spełniają więc funkcję deskryptywno-eksplicacyjną, prakseologiczną i normatywną (stanowienie wartości).
3. Zhierarchizowane systemy wartości uznawanych i praktykowanych w układach społecznej aktywności, jednostki i wzory ich chronienia, względnie przeciwstawiania się ich zagrożeniom.
4. Wzory i normy wszystkich oczekiwanych i dopuszczalnych w danym okresie zachowań (czynności, działań, form aktywności), a także dotyczących zewnętrznych cech jednostki umożliwiających jej identyfikację przez innych w typowych sytuacjach społecznych.
5. Wzory relacji emocjonalnych jednostki we wszystkich doświadczanych przez nią sytuacjach życiowych umożliwiających innym uczestnikom życia społecznego postrzeganie jej i kwalifikowanie jako normalnej, zwyczajnej, dopuszczonej do kontynuacji swojego uczestnictwa społecznego.
6. Wzory i modele osobowościowe spodziewane i akceptowane (szczególnie cenione w danym układzie społecznym) jako godne naśladowania, kopiowania i petryfikowania (np. wzory osobowe świętych w grupach wyznaniowych).

Współczesne nauki społeczne tworzą integralny model/obraz socjalizacji, łącząc całokształt wpływów związanych z ujmowaniem człowieka jako istoty biopsychospołecznej. Ramy procesu socjalizacji są odnośzone najczęściej do konkretnych jednostek lub ich kategorii; lokowane są także w obszarze temporalnym tradycyjnie pojmowanych struktur

(np. w rodzinie, szkole). Socjalizacja rozumiana jako kształtowanie osobowości jednostki (dzieci, młodzieży, dorosłych) łączy w swojej istocie i treści wpływ mikro- i makroświata (Tillmann, 1996, s. 14-15).

Proces socjalizacji odbywa się w konkretnej przestrzeni społecznej, którą należy rozumieć jako „ogół dynamicznych stosunków między siłami działającymi w jednostce i poza nią, w otoczeniu, w które jednostka jest włączona w sposób aktywny” (Izdebska, 2015, s. 11-12). Przestrzeń społeczna to pole psychofizyczne, w skład którego wchodzi jednostki i ich otoczenie. Jest to zatem przestrzeń fizyczna (środowiskowa), materialna część otoczenia, w której żyje człowiek, oraz przestrzeń mentalna, tworzona przez świadomość ludzką, myśli, przeżycia, doświadczenia, relacje, wartości symboliczne.

Przestrzeń społeczna jako przestrzeń socjalizacji

Przestrzeń społeczna, rozumiana jako przestrzeń życia człowieka, ma charakter otwarty, łączy ze sobą czynniki mikro- i makrospołeczne (lokalne i globalne). J. Surzykiewicz za Hopmannem (2000) wyróżnił następujące podstawowe znaczenia „przestrzeni społecznej”, zaliczył tutaj:

- terytorium (administracja);
- normy planowania (planowanie społeczno-socjalne);
- czynnik sterowania (polityka);
- normy interwencji (pedagogika społeczna, praca socjalna);
- obszar oddziaływania itp. (dzielnicza, instytucja);
- środowisko życiowe (mieszkańców);
- zasoby (potencjał i źródła przewyższania trudności) (Surzykiewicz, 2011, s. 46).

W pedagogice społecznej przestrzeń społeczna/przestrzeń życia człowieka określana jest jako przestrzeń socjalizacji w jej aspekcie interakcyjnym i relacyjnym zachodzącym pomiędzy jednostką a środowiskiem. Społeczne przestrzenie to nie gotowe konstrukcje; są tworzone w relacyjnym i interakcyjnym procesie zachodzącym pomiędzy środowiskiem życiowym a społecznymi dobrami i strukturami w określonych miejscach (Surzykiewicz, 2011, s. 51). Mówi się tutaj o tzw. procesie „spacingu”, czyli umiejscowieniu dopasowania się ludzi do materialnie zastanych bądź „uzmysłowionych” miejsc, w których zawiązują się związki i czynią z tych miejsc przestrzenie o własnej, nowej jakości.

Patrząc z perspektywy społeczno-przestrzennej, miasto, wieś czy też region widzi się nie tylko jako administracyjne wielkości, lecz przede

wszystkim jako przestrzenie życia z kompleksowymi, wszechstronnymi, funkcjonalnymi powiązaniem, w ramach których zawarte są zarówno zasoby, jak i deficyty. Przestrzeń społeczną/życiową tworzy także rodzina, szkoła oraz wymieniona wyżej przestrzeń zamieszkania/środowiska lokalnego. Należy dodać, że przestrzeń podlega społecznej determinacji i jako taka pozwala na koegzystencję wielu przestrzeni społecznych w jednym obszarze geograficznym.

Analizę problematyki przestrzeni podjęła A. Przećławska, według której przestrzeń życia człowieka (socjalizacji) rozciąga się między perspektywą makro i mikro, a jej „zagospodarowanie jest drogą do zrozumienia środowiska wychowawczego, w którym żyje i dojrzewa człowiek” (Przećławska, 1999, s. 75). Środowisko ma charakter kręgu bardziej zamkniętego, przestrzeń jest czymś otwartym, tworzonym, z niej powstaje środowisko wychowawcze.

Dzieci od najmłodszych lat uczą się rozpoznawać różne przestrzenie, poruszać się w nich, odkrywać ich cechy, właściwości oraz różne wymiary. Wzrastają współcześnie na skrzyżowaniu bardzo różnych przestrzeni. Jest to przestrzeń fizyczna, społeczna, temporalna, psychologiczna, symboliczna – moralna, transcendencji i informacyjna (Izdebska, 2015, s. 13). Według cytowanej autorki przestrzeń może być bliska i daleka, zamknięta lub otwarta, prywatna lub publiczna, własna, ewentualnie zawłaszczona, dozwolona lub zabroniona, przyjazna, ale i wroga, znana i nieznaną, bogata lub biedna, wypełniona aktywnością dziecka lub konsumpcyjną, bezpieczną albo stwarzającą niebezpieczeństwa, lokalna i globalna. Należy podkreślić, iż nie ma wyraźnej granicy pomiędzy wymienionymi przestrzeniami, ponieważ treści wypełniające poszczególne przestrzenie życia dziecka przenikają się nawzajem, uzupełniają, wzmacniają, tworząc sprzyjające warunki rozwoju biosocjokulturowego lub też zagrażające temu rozwojowi, socjalizacji, edukacji. Różne przestrzenie tworzą/uczestniczą w socjalizacji dzieci.

Takie stanowisko, które wskazuje na oddziaływanie różnych środowisk tworzących przestrzeń socjalizacji, reprezentuje pedagogika społeczna i wykorzystywana na jej gruncie teoria środowiskowa. Wynika z niej, iż różne środowiska (wychowawcze) uczestniczące w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży powinny ze sobą współpracować. Jedynie komplementarność oddziaływań środowiskowych może stworzyć warunki wszechstronnego rozwoju osobowości społecznej. I choć socjalizacja to proces trwający całe życie, to jednak najwcześniejsze doświadczenia socjalizacyjne pozostawiają w dzieciach znaczący ślad. Pierwszą i najbliższą przestrzenią życia dziecka jest przestrzeń rodzinna, domu rodzinnego, gdzie socjalizacja zawsze ukierunkowana jest na dobro dziecka, gdzie

uznaje się podmiotowość dziecka, której podstawę stanowi jego wolność i godność, zdolność do rozwoju własnej osobowości dzięki innym osobom i wspólnie z nimi. Proces ten odbywa się na płaszczyźnie bezpośrednich, spontanicznych, naturalnych, bardzo swoistych kontaktów między rodzicami a dziećmi, między rodzeństwem lub innymi domownikami (Izdebska, 2015, s. 14).

Rodzina oraz szkoła i środowisko lokalne jako przestrzeń socjalizacji dzieci i młodzieży

Rodzina stanowi podstawowe środowisko życia, rozwoju i wychowania (szerzej socjalizacji) dla wychowujących się w niej dzieci. Potocznie określana jest mianem podstawowej komórki społeczeństwa lub jako mała grupa społeczna. F. Adamski napisał, iż

stanowi ona duchowe zjednoczenie szczupłego grona osób, skupionych we wspólnym ognisku domowym aktami wzajemnej opieki i pomocy, oparte na wierze w prawdziwą lub domniemaną łączność biologiczną, tradycję rodzinną i społeczną; spośród innych grup rodzinę wyróżnia wspólne zamieszkiwanie członków, wspólne nazwisko, wspólna własność, ciągłość biologiczna i wspólna kultura duchowa wyrastająca na gruncie miłości (Adamski, 2006, s. 306).

Rodzina, jak podkreśla A. Kwak, jest

formalnie ustawiona, funkcjonuje według określonych norm społecznych, realizuje funkcje niezbędne dla rozwoju społeczeństwa. W każdym społeczeństwie rodzina ma właściwą sobie strukturę, czyli układ wszystkich elementów i zasad ich wzajemnego podporządkowania umożliwiający jej funkcjonowanie (Kwak, 2006, s. 312).

W rodzinie, jak już napisano wcześniej, zachodzi proces socjalizacji pierwotnej, obejmującej wpływy zamierzone i niezamierzone. Wpływ rodziny jest wielostronny, dotyczy zachowania dziecka, jego stosunku do innych osób, wzorów postępowania, systemu norm i wartości. Rodzina ma wpływ na dziecko przez całe jego życie, a sytuacja rodzinna jest istotnym czynnikiem regulującym przebieg procesu socjalizacji (Ilnicka, 2008, s. 85). Dom rodzinny, zdaniem pedagogów, psychologów i socjologów tworzy odpowiednie warunki do procesów socjalizacji i wychowania oraz integracji wspólnoty rodzinnej. Dzieje się to dzięki takim procesom jak: zadomowienie, zakorzenienie, silna więź emocjonalna, codzienne rodzinne spotkania, bliskość, intymność domu rodzinnego (Izdebska, 2015).

Dziecko przez okres dzieciństwa i młodości w tej przestrzeni przyswaja określony system wartości, poznaje normy moralne, rozwija zainteresowania i zdolności, buduje swój własny świat odczuć, przeżyć, doświadczeń, ocen, relacji z innymi osobami (Izdebska, 2015, s. 15).

To właśnie w tej przestrzeni domu rodzinnego dziecko traktowane jest jako osoba, na podstawie wartości osoby i wartości ogólnoludzkich. W procesie socjalizacji/wychowania istotne jest pełne uznanie godności ludzkiej osoby, oparcie się we wzajemnych relacjach między osobami na szacunku, zaufaniu, odpowiedzialności i empatii. Ma to w rezultacie prowadzić do osiągnięcia doskonałości we wszystkich sferach osobowości/wychowania, tj.: biologicznej, psychologicznej, socjologicznej, kulturowej (Kunowski, 2004).

Socjalizacja w rodzinie uzależniona jest od wielu czynników, do których P. Forma (2012, s. 35) zalicza czynniki wewnętrzne i czynniki zewnętrzne. Wśród czynników wewnętrznych należy wymienić: zadatki wrodzone dziecka (osobowościowe, emocjonalne, psychiczne), środowisko (miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania, rodzina: jej struktura, typ, sytuacja materialno-bytowa, wykształcenie rodziców, aktywność zawodowa rodziców lub jej brak), wychowanie (zasady, formy, style, metody wychowawcze, atmosfera wychowawcza, wzór wychowawczy) oraz aktywność własna dziecka (sposób spędzania czasu wolnego, rodzaj aktywności podejmowanej w rodzinie). Wśród czynników zewnętrznych cytowana autorka wymienia natomiast następujące: czynniki prawne (polityka społeczna/prorodzinna), czynniki ekonomiczne, czynniki społeczne, wzory kulturowe (kultura popularna, technologie informacyjno-komunikacyjne) oraz czynniki demograficzne.

Podsumowując, należy stwierdzić, że na wychowanie i socjalizacyjne funkcje rodziny mają wpływ zarówno zmiany zachodzące w standardach funkcjonowania systemu rodzinnego, także jak i wiele czynników zewnętrznych, oddziałujących na ów system (np. procesy globalizacyjne obejmujące wszystkie sfery życia i funkcjonowania rodziny). Zarówno czynniki wewnątrzrodzinne, jak i te zewnętrzne określają poziom uspołecznienia/socjalizacji dzieci.

Wraz z wiekiem dziecka poszerzają się jego przestrzenie socjalizacji. Do najważniejszych należy zaliczyć szkołę i środowisko lokalne. Te przestrzenie socjalizacji pozarodzinnej określa się jako wtórne – następne po rodzinie, uzupełniające jej wpływy, przeważnie o charakterze intencjonalnym (dydaktyczno-wychowawczym). Szkoła, jej dostępność i jakość oferowanych usług, stanowi jeden z zasadniczych elementów przestrzeni społecznej. W aktywny sposób wpływa na kształtowanie się tej przestrzeni (jakość edukacji, organizacja zajęć pozalekcyjnych, kulturotwórcza rola

dla uczniów i mieszkańców, zwłaszcza w małych miastach i na wsiach). Ta charakterystyczna dla szkoły jako przestrzeni społecznej wspólnotowość zakreśla granice społecznej identyfikacji podmiotu (uczniów) z innymi uczestnikami życia wspólnotowego (kolegami, nauczycielami, rodzicami) (Modrzewski, Śmiałek i Wojnowski, 2008, s. 96).

Szkoła jest bardzo ważnym miejscem dla dzieci i młodzieży. Uczniowie są w niej oceniani, osiągają spore doświadczenia w zakresie własnych możliwości intelektualnych i innych, doznają sukcesów i niepowodzeń, a także poddawani są wpływom rówieśników i nauczycieli (Lewowicki, 1987, s. 17).

Uzupełniając, należy dodać, że szkoła to nie tylko budynek, ale przede wszystkim społeczność tworzona przez nauczycieli, rodziców i uczniów skupiona wokół wspólnego celu. Jest ona przede wszystkim częścią przestrzeni społecznej (lokalnej). Dobrze zaprojektowana przestrzeń szkoły ułatwia kontakty społeczne, zwiększa aktywność uczniów oraz poprawia ich stan zdrowia. „Przestrzeń szkoły jest specyficznym wytworem ludzkiej kultury i stanowi jednocześnie przestrzeń życiową człowieka” (Matyjas, 2012, s. 197). Jak pokazują badania, szkoły (każdego szczebla) tworzą odmienne przestrzenie społeczne, co wynika ze specyfiki miejsca i ludności (Matyjas, 2012).

Szkoła to miejsce, gdzie gromadzą się nie tylko uczniowie jako przedstawiciele grup społecznych i kultur, ale także przestrzeń, gdzie tworzą się rozmowy o znaczeniach i wartościach życia społecznego. Podkreślić tutaj należy, że podstawą socjalizacji w szkole są instytucje społeczne, a także aktywna, sprawcza rola jednostki (Dudzikowa, 2001).

Szkoła jako instytucja edukacyjno-wychowawcza realizuje zadane jej przez społeczeństwo cele kształcenia i wychowania. Wynika z tego, jak dowodzi P. Forma, że pomiędzy szkołą a powołującym ją społeczeństwem zachodzą związki, których nie należy pominąć w analizie skutków jej działalności socjalizacyjnej. Jest ona obok rodziny głównym czynnikiem socjalizacji dziecka. Jest następną po rodzinie społecznością (wcześniej także przedszkole), z którą się ono styka (Forma, 2012, s. 37). Społeczność ta, wraz z wszystkimi sytuacjami, które kreuje, wywiera ogromny wpływ na proces uspołecznienia, na realizowane przez jednostkę role społeczne, na przyszłe życie jednostki. Ze względu na swoją sytuację, a także rodzaj więzi interpersonalnych szkoła stanowi odmienną przestrzeń socjalizacji w porównaniu z przestrzenią rodzinną, domową.

O jakości, poziomie socjalizacji/uspołecznienia w szkole decyduje wiele czynników. Wśród nich P. Forma (2012, s. 46-47) wymieniła następujące: kultura, klimat szkoły, a także złożona symbolizacja szkolna, rytuały,

normy oraz wzorce zachowań. Dodatkowo należy wymienić czas, w jakim dziecko przebywa w szkole, zdolność zaspokajania potrzeb, a także złożone relacje społeczne (uczniowsko-uczniowskie, uczeń – nauczyciel i nauczyciel – uczeń).

Szkoła odgrywa w danej społeczności lokalnej rolę kulturową. Stając się przestrzenią współpracy podmiotów, powinna być motorem aktywizującym środowisko lokalne (Palka, 2013, s. 47). Szkoła jest komponentem środowiska lokalnego, oznacza to, że jako instytucja osadzona w konkretnym środowisku powinna z tym środowiskiem współpracować. Potwierdzają to słowa S. Dylaka, który napisał, że „Szkoła jako organizm wytworzony przez grupy społeczne i w ich interesie nie jest samotną wyspą. Jest ona połączona wieloma nićmi ze środowiskiem, przez które została powołana i dla którego ma pracować. Szkoła nie istnieje sama dla siebie” (Dylak, 2000, s. 9).

W literaturze pedagogicznej wyróżnia się różne style pracy szkoły ze środowiskiem lokalnym. Chciałabym jednak przytoczyć stanowisko S. Kowalskiego, socjologa edukacji i pedagogiki społecznej, które, mimo iż zostało sformułowane wiele lat temu, jest nadal aktualne. Autor ten wyróżnił trzy style pracy szkoły ze środowiskiem lokalnym (Kowalski, 1979, s. 226-230). Pierwszy styl charakteryzuje szkołę podejmującą zadania w relacji ze środowiskiem jedynie w zakresie wymaganego minimum. Kontakt ze środowiskiem występuje tutaj wyłącznie w granicach określonych obowiązków i pod wpływem nacisków z zewnątrz. Drugi styl współpracy ze środowiskiem ma charakter dorywczy i pojawia się pod wpływem szczególnych sytuacji, które stwarzając pewne problemy wychowawcze, stymulują ich integralne rozwiązanie. Trzecim, najlepszym stylem współpracy szkoły ze środowiskiem jest współpraca planowa, trwała i wszechstronna. A zatem relacja szkoły ze środowiskiem powinna się charakteryzować dwukierunkowością: z jednej strony uczestnictwo przedstawicieli społeczności lokalnej w życiu szkoły, z drugiej – szkoły w środowisku.

Różne formy i zakresy działania nauczycieli i młodzieży nie tylko zgadzają się tutaj z celami szkoły bądź indywidualnymi, ale również zostają ukierunkowane na podejmowanie zadań dla dobra środowiska; nauczyciele i młodzież nie tylko wchodzi w środowisko, aby poznać je i zmobilizować dla dobra szkoły, lecz również angażują się w prace na jego rzecz (Kowalski, 1979, s. 230).

Wyróżniony powyżej trzeci styl współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym, wpisujący się w model współpracy środowiskowej, rozwijany na gruncie pedagogiki społecznej, można określić jako synergię tych

dwóch przestrzeni socjalizacji dzieci i młodzieży. Uwzględniając współpracę szkoły i rodziców, należy uznać, że również i w tym przypadku można powiedzieć o synergiczności oddziaływań rodziny i szkoły.

Środowisko lokalne, rozumiane szerzej niż szkoła, jako jeden z jej podmiotów, to „ogromna” przestrzeń socjalizacyjno-wychowawcza dla mieszkańców, w tym młodych ludzi. Na przestrzeń tę składają się czynniki przyrodnicze, społeczne i kulturowe. Środowisko lokalne obejmuje swym zasięgiem wiele podmiotów środowiskowych, takich jak: rodzina, szkoła, parafia, instytucje edukacji, kultury i inne. Określają one nie tylko przebieg socjalizacji dzieci i młodzieży, lecz także ich jakość czy poziom. Wynika to z faktu, iż mogą one tworzyć korzystne bądź niekorzystne warunki rozwoju, życia, wychowania (Matyjas, 2012, s. 209).

W pedagogice społecznej

środowisko lokalne oznacza społeczność, która żyje na niewielkiej przestrzeni (od małej wsi po region geograficzny), a jego członkowie są skupieni wokół aprobowanych wartości, celów czy interesów. Tym, co wspólne i co łączy członków społeczności lokalnej, są m.in. kultura, jej dziedzictwo (tradycja, tożsamość, przynależność, lojalność wobec miejscowości czy terenu), formy życia społecznego (sąsiedztwo, solidarność miejscowa, patriotyzm lokalny, wspólna biografia), miejscowe środowisko naturalne (przyroda, warunki geograficzne, krajobraz) (Theiss, 2001, s. 11-12).

Mała ojczyzna widziana w perspektywie pedagogiki społecznej odgrywa fundamentalne role socjalizacyjno-edukacyjne (Matyjas, 2012, s. 111).

W środowisku lokalnym, tworzącym przestrzeń socjalizacji, rozwijają się grupy społeczności lokalnej, będące podstawą tworzenia się więzi i współzależności międzyludzkich, sprzyjające kontaktom społecznym, wytwarzaniu atmosfery swojskości, ułatwiającej kształtowanie się osobowości wszystkich mieszkańców: dzieci, młodzieży, dorosłych (Lepalczyk i Marynowicz-Hetka, 1985, s. 40). W środowisku lokalnym ujawniają się i kształtują „siły społeczne”, aktywizujące mieszkańców do przekształcenia ich środowiska życia (to jedno z podstawowych założeń teorii środowiskowej formułowanych na gruncie pedagogiki społecznej).

Środowisko lokalne pełni szereg funkcji: edukacyjną, rekreacyjno-kreatywną, pomocowo-opiekuńczą oraz integracyjno-regulacyjną (Wiński, 2000, s. 31). Wielu autorów zwraca uwagę na otwartość środowiska lokalnego, chociażby poprzez wpływy o charakterze globalizacyjnym (Nikitorowicz, 2005, s. 27-28). Można tutaj mówić o relacji dopełnienia się globalizacji i lokalności: lokalność przyczynia się do budowy tożsamości człowieka, jego poczucia bezpieczeństwa, zachowania indywidualności

oraz humanizacji procesu globalizacji, zaś globalizacja sprzyja pozytywnym zmianom, rozwojowi społeczności, wspólnoty lokalnej pod wieloma względami, a także wzbogaceniu i uatrakcyjnieniu lokalnego środowiska życia i edukacji – rozszerzeniu jego funkcji edukacyjnej, wychowawczej, kulturalnej, socjalno-opiekuńczej (Winiarski, 2000, s. 23). Uogólniając, możemy zatem stwierdzić, że przestrzeń globalna i lokalna współwystępują ze sobą w środowisku życia dzieci i młodzieży, wzajemnie się dopełniają i wzbogacają, tworząc szeroką i bogatą w treści platformę życia, edukacji, wychowania i socjalizacji.

Podsumowanie

Rodzina, szkoła i szeroko rozumiane środowisko lokalne to bardzo ważne przestrzenie socjalizacji/uspolecznienia dzieci i młodzieży. Na początku jest to przestrzeń socjalizacji pierwotnej, dokonującej się w rodzinie, która ma charakter naturalnego, spontanicznego procesu. W miarę dorastania, gdy poszerza się przestrzeń życia dziecka, obszar i rodzaj kontaktów społecznych, zachodzi natomiast tzw. socjalizacja wtórna. Jedną z jej istotnych cech jest (powinna być) antycypacyjność, a więc proces uczenia się i uwewnętrzniania postaw, norm, wartości i wzorów zachowań funkcjonujących w kulturze grupy, do której uczestnictwa aspiruje jednostka lub jest przygotowywana (Modrzewski i Sipińska, 2006, s. 810).

Problem socjalizacji dzieci i młodzieży rozpatrywany jest w pedagogice społecznej w kontekście teorii środowiskowej, która uwzględnia oddziaływanie wszystkich środowisk (wychowawczych), tworzących przestrzeń socjalizacyjną dzieci i młodzieży. Wskazuje się w niej na współpracę rodziny, szkoły i środowiska lokalnego, także mass mediów, jako podstawowych podmiotów/komponentów przestrzeni socjalizacyjnej (wraz z ich zasobami, „siłami” czy potencjalnościami). Synergiczność oddziaływań środowiskowych stanowi tutaj warunek tworzenia jak najlepszej przestrzeni socjalizacyjnej dla prawidłowego rozwoju osobowości dzieci i młodzieży.

Wszystkie wymienione powyżej przestrzenie socjalizacji tworzą „świat dziecka”, wprowadzając je w język ojczysty, kulturę, tradycję, historię, wartości i normy. Należy do nich dodać także tzw. przestrzeń informacyjną, którą tworzą media elektroniczne. Prawidłowe relacje (sposób i charakter korzystania), jakie podejmuje dziecko z mediami, warunkuje w dużym stopniu to, czego uczy się ono z mediów, kim się staje w wyniku tych relacji (Izdebska, 2015, s. 16). Analiza tej przestrzeni socjalizacji dziecka dowodzi, że może być ona źródłem prowadzącym do rozwoju różnych

sfer jego osobowości, także w zakresie komunikacji międzyludzkiej, społecznych relacji oraz zachowań.

Aby proces socjalizacji przebiegał prawidłowo, przynosił społeczne uznanie i pożądane rezultaty, niezbędne jest oddziaływanie synergiczne wielu przestrzeni, tj. rodziny (ma ona tutaj rudymen tarne znaczenie), a także szkoły, środowiska lokalnego oraz mass mediów (przestrzeń trudna do kontroli). Uwagę na tę synergiczność, komplementarność zwracają rodzice, nauczyciele i wychowawcy (także poprzez kształtowanie kultury pedagogicznej rodziców). Jest ona według nich niezbędna dla prawidłowego przebiegu procesu socjalizacji, we wszystkich sferach osobowości dziecka. Na gruncie pedagogiki społecznej podkreśla się znaczenie odpowiedzialności w wychowaniu i socjalizacji dzieci oraz wzajemną współpracę różnych podmiotów/agend socjalizacyjnych. Nie do przecenienia jest tutaj współpraca rodziców ze szkołą, która powinna być oparta na partnerstwie, otwartości, podmiotowości, świadomości wspólnego celu, jakim jest wychowywanie i socjalizacja dziecka, przygotowanie go do życia społecznego, tu i teraz, ale także do dorosłości związanej z pełnieniem różnego typu ról: osobistych, rodzinnych, zawodowych, społecznych i innych.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż rodzina, szkoła oraz środowisko lokalne powinny tworzyć synergiczne przestrzenie socjalizacji dzieci i młodzieży, gdyż tylko w takim przypadku będzie można mówić o „dobrych” efektach wychowania, edukacji, szerszej socjalizacji. Dobrych, tzn. zgodnych z uznawanymi w danym społeczeństwie wartościami, normami i wzorami.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski, F. (2006). *Rodzina*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Dudzikowa, M. (2001). *Mit o szkole jako miejscu wszechstronnego rozwoju ucznia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Dylak, S. (2012). *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Forma, P. (2012). *Socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Ilnicka, R.M. (2008). *Środowiskowy kontekst niedostosowania społecznego*. Toruń: Wydawnictwo Akapit.
- Izdebska, J. (2015). Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka. *Zagadnienia Społeczne* 2(4), 11-15.
- Kowalski, S. (1979). *Socjologia wychowania w zarysie*. Warszawa: PWN.

- Kunowski, S. (2004). *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Kwak, A. (2006). Rodzina – formy i warunki funkcjonowania. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Lepalczyk, I. i Marynowicz-Hetka, E. (1985). Wzmacnianie sił społecznych środowiska ludzkiego. W: A. Radziejewicz-Winnicki (red.), *Pedagogica societatis. Przedmiot, zadania a współczesność*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Lewowicki, T. (1987). *Aspiracje dzieci i młodzieży*. Warszawa: PWN.
- Matyjas, B. (2012). *Dzieciństwo na wsi. Warunki życia i edukacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Modrzewski, J. i Sipińska, D. (2006). Socjalizacja. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Modrzewski, J., Śmiałek, M.I. i Wojnowski, K. (red.). (2008). *Relacje podmiotów (w) lokalnej przestrzeni edukacyjnej (inspiracje...)*. Poznań: Wydawnictwo UAM, WP-A.
- Nikitorowicz, J. (2005). Próba określenia przedmiotu edukacji międzykulturowej. W: J. Nikitorowicz i D. Misiejuk (red.), *Region – Tożsamość – Edukacja*. Białystok: Trans Humana.
- Palka, K. (2013). Szkoła wiejska jako przestrzeń współpracy różnych podmiotów w środowisku. W: M. Sobeci, W. Danilewicz i T. Sosnowski (red.), *Pedagogika społeczna wobec zmian przestrzeni życia społecznego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Przeclawska, A. (1999). Przestrzeń życia człowieka między perspektywą mikro a makro. W: A. Przeclawska i W. Theiss (red.), *Pedagogika społeczna. Kręgi poszukiwań*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Surzykiewicz, J. (2011). Przestrzenno-społeczna orientacja w pedagogice społecznej i pracy socjalnej (wybrane koncepcje i doświadczenia). *Pedagogika Społeczna*, 3-4 (41-42), 46-51.
- Theiss, W. (2001). Mała ojczyzna: perspektywa edukacyjno-utilitytarna. W: W. Theiss (red.), *Mała ojczyzna. Kultura – edukacja – rozwój lokalny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Tillmann, K.J. (1996). *Teorie socjalizacji: społeczność, instytucja, upodmiotowienie*. Warszawa: PWN.
- Winiarski, M. (2000). *Rodzina – szkoła – środowisko lokalne*. Warszawa: Wydawnictwo IBE.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>